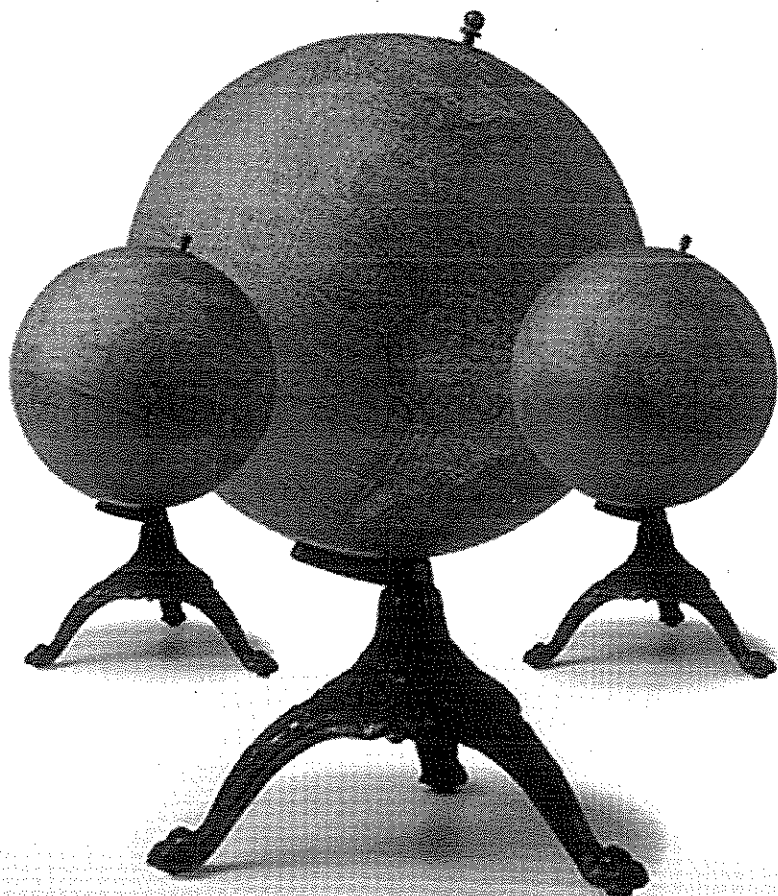

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Β. ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΗΣ

Ο σκοπός της ΓΚΑΤΤ ήταν η πολυμερής σταδιακή απελευθέρωση του εμπορίου και όχι η πλήρης διακρατική απελευθέρωση, δηλαδή των διμερών εμπορικών σχέσεων (π.χ. αρχή του πλέον ευνοούμενου κράτους). Έτσι, το 1947, 23 χώρες συμφώνησαν 45.000 δασμολογικούς αφοπλισμούς, σε καταργήσεις επιδοτήσεων σε βιομηχανικά προϊόντα, σε ποσοστάσεις στις εισαγωγές, σε διοικητικά μέτρα κ.ά. Ωστόσο, η ρήτρα διασφάλισης που υιοθετήθηκε επιτρέπει σε μια χώρα, σε περίπτωση υπερβολικής αύξησης των εισαγωγών, που απειλούν την εγχώρια παραγωγή της, να επαναφέρει τα προστατευτικά μέτρα. Επίσης, ορισμένα προϊόντα και υπηρεσίες έμειναν εκτός συμφωνίας (π.χ. υπηρεσίες, αγροτικά προϊόντα, κλωστοϋφαντουργικά). Οι δασμοί μπορούν να αυξηθούν στην περίπτωση πρωτοεμφανιζόμενων επιχειρήσεων (στα πλαίσια των γενικευμένων προτιμήσεων). Τέλος, επιτρέπονται οι ζώνες ελεύθερου εμπορίου και οι τελωνειακές ενώσεις. Σταδιακά, η συμφωνία αυτή διευρύνθηκε με τις διαπραγματεύσεις των Ανεσί (1949), Τορκέ (1951), Ντίλον (1960-1961), Κένεντι (1964-1967), Ουρουγουάης (1993), Ντόχα (2001) κ.λπ.

2.2. Η ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Οι ιστορικοί κατέγραψαν το φαινόμενο της εγκατάστασης επιχειρήσεων στο εξωτερικό πριν από το 1914. Αλλά η χρυσή περίοδος των πολυεθνικών επιχειρήσεων είναι εκείνη της δεκαετίας του '60.

Είναι γεγονός επίσης ότι, μεταξύ 1960 και 1980, αναπτύχθηκαν θεαματικά και οι διεθνείς συναλλαγές (εμπορικές). Αλλά ο ρυθμός ανάπτυξης των ΑΔΕ ήταν κατά πολύ μεγαλύτερος (τρεις φορές μεγαλύτερος κατά μέσο όρο). Έτσι υπογραμμίζεται ο πολυδιάστατος χαρακτήρας της παγκοσμιοποίησης και η αλληλεξάρτηση των τριών κινητήριων δυνάμεων της παγκοσμιοποίη-

σης. Η διεθνοποίηση (μέσω εμπορίου) της παγκόσμιας οικονομίας χάνει τον κυρίαρχο χαρακτήρα της.

Η νέα αυτή κατάσταση αναδεικνύει την ανταγωνιστικότητα ως σημαντικότερο παράγοντα στη διαμόρφωση των διεθνών οικονομικών σχέσεων και υποκαθιστά την παραγωγικότητα στον πρώτο ρόλο. Οι κύριοι φορείς της ανταγωνιστικότητας είναι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις. Στη φάση αυτή υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ κρατών και πολυεθνικών επιχειρήσεων και έλλειψη ρυθμιστικού πλαισίου σε παγκόσμια κλίμακα (Ρουμελιώτης, 1996).

Η ανταγωνιστικότητα βρίσκεται στην καρδιά της οικονομικής λογικής, στο βαθμό που εντατικοποιείται ο ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων, προκειμένου να διατηρήσουν ή/και να βελτιώσουν το μερίδιό τους στην παγκόσμια αγορά.

Δύο φαινόμενα κυριαρχούν την περίοδο της πολυεθνικοποίησης: η ραγδαία αύξηση των ΑΔΕ και του αριθμού των πολυεθνικών επιχειρήσεων, καθώς και η διαφοροποίηση των πολυεθνικών επιχειρήσεων με βάση την προέλευσή τους. Η αμερικανική υπεροχή στον τομέα των πολυεθνικών επιχειρήσεων υποχωρεί σταδιακά, ενώ αναδεικνύονται οι ευρωπαϊκές, οι ιαπωνικές, οι λατινοαμερικανικές και οι νοτιο-ασιατικές πολυεθνικές επιχειρήσεις.

Κι ενώ ο αριθμός των πολυεθνικών αυξάνει και ένας μικρός αριθμός ελέγχει όλο και μεγαλύτερα ποσοστά της παγκόσμιας αγοράς, ιδιαίτερα όσον αφορά ορισμένα προϊόντα (π.χ. αυτοκίνητα) και τομείς (π.χ. φαρμακευτικός), ο αριθμός των επιχειρήσεων που λειτουργούν σε εθνικό επίπεδο μειώνεται παράλληλα. Οι αγορές αποκτούν όλο και περισσότερο ολιγοπωλιακό χαρακτήρα (μικρός αριθμός επιχειρήσεων που προσφέρουν προϊόντα), λόγω της απελούς λειτουργίας των αγορών (R. Vernon). Ωστόσο, η ανταγωνιστικότητα, λόγω της πολυεθνικοποίησης των επιχειρήσεων, γίνεται εντονότερη.

Με την πολυεθνικοποίηση των επιχειρήσεων, μέσω ΑΔΕ, επιδιώκεται η προώθηση τεσσάρων στρατηγικών:

- Στρατηγική αγοράς (market-seeking)
- Στρατηγική ελαχιστοποίησης του κόστους (outsourcing)
- Σφαιρική στρατηγική (global)
- Ολιγοπωλιακή στρατηγική

2.2.1. Η στρατηγική της αγοράς

Στην προσπάθειά τους να προστατέψουν τις εγχώριες επιχειρήσεις, τα κράτη εφαρμόζουν δασμολογικούς και μη δασμολογικούς φραγμούς. Η στρατηγική της αγοράς συνίσταται στη μετεγκατάσταση, μέσω ΑΔΕ, στο εξωτερικό, προκειμένου να ξεπερασούν αυτοί οι φραγμοί. Επειδή όμως η διαδικασία αυτή είναι πολύπλοκη και κοστίζει, πρέπει το προσδοκώμενο όφελος από την πολυεθνικοποίηση να είναι σημαντικό. Αυτό προκύπτει από το μέγεθος και το ρυθμό ανάπτυξης της ξένης αγοράς. Η μετεγκατάσταση διευκολύνεται αν γίνει σε χώρα-μέλος μιας περιφερειακής οργάνωσης (π.χ. Πορτογαλία, Ιρλανδία, που είναι κράτη-μέλη της ΕΕ). Η απόφαση μετεγκατάστασης είναι ευκολότερη στην περίπτωση χώρας όπου η εσωτερική ζήτηση παρουσιάζει προοπτικές ανάπτυξης, ενώ τα περιθώρια αύξησης της ζήτησης έχουν εξαντληθεί στη χώρα προέλευσης των πολυεθνικών εταιρειών (π.χ. στις χώρες της Τριάδας, όπου ο κάθε καταναλωτής διαθέτει δέκα ραδιόφωνα, τέσσερις τηλεοράσεις, τρία ψυγεία και δύο αυτοκίνητα).

Τρεις άλλοι παράγοντες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο όταν λαμβάνονται αποφάσεις για πολυεθνικοποιήσεις επιχειρήσεων: 1) όσο το κόστος μεταφοράς εμπορευμάτων μεταξύ χώρας προέλευσης και χώρας εγκατάστασης είναι μεγαλύτερο τόσο διευκολύνεται η πολυεθνικοποίηση, 2) όσο μικρότερες είναι οι οικο-

νομίες κλίμακος και 3) όσο η στάση των χώρων υποδοχής είναι ευνοϊκότερη για ΑΔΕ τόσο ευκολότερα πραγματοποιείται η μετεγκατάσταση των επιχειρήσεων.

2.2.2. Η στρατηγική της ελαχιστοποίησης του κόστους

Προκειμένου να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητά τους στη διεθνή αγορά, οι επιχειρήσεις προσπαθούν να περιορίσουν το κόστος (εργατικών, πρώτων υλών, ενέργειας, φορολογίας, μεταφορικών κ.λπ.). Η μετεγκατάσταση λοιπόν επιτρέπει τη μείωση του κόστους.

Εξάλλου, το μέγεθος της εσωτερικής αγοράς δεν αποτελεί κρίσιμο θέμα, στο βαθμό που η παραγωγή προορίζεται για εξαγωγές (ενδιάμεσα προϊόντα κυρίως).

Στην περίπτωση αυτή πρέπει: 1) το κόστος μεταφοράς να είναι χαμηλό, στο βαθμό που οι θυγατρικές δεν εξάγουν μόνο αλλά και εισάγουν ενδιάμεσα προϊόντα, πράγμα που καθίσταται εφικτό λόγω των τεχνολογικών βελτιώσεων. Η πολιτική διαχείρισης των αποθεμάτων (just in time) υποβοηθάει τη στρατηγική αυτή. Όσον αφορά τις μετεγκαταστάσεις για εκμετάλλευση πρώτων υλών, αυτές πραγματοποιούνται όσο γίνεται πιο κοντά στην πηγή εκμετάλλευσής τους (αρχικό στάδιο της πολυεθνικοποίησης επιχειρήσεων), όπως κάνουν σήμερα, για παράδειγμα, οι εταιρείες παραγωγής πετρελαίου, αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (Nestlé-Unilever κ.ά.), 2) η μετεγκατάσταση για ελαχιστοποίηση του κόστους να διευκολύνεται από οικονομίες κλίμακος στην παραγωγική διαδικασία και 3) το εργατικό κόστος να είναι χαμηλό, ιδιαίτερα για παραγωγές που χαρακτηρίζονται από ένταση εργασίας (ενδύματα, υποδήματα, παιχνίδια, υπηρεσίες). Ωστόσο, ο παράγοντας αυτός δε λειτουργεί τόσο αποφασιστικά όσο στο παρελθόν, όσον αφορά την πολυεθνικοποίηση των επιχειρήσεων, επειδή εκείνο που έχει σημασία εί-

ναι η παραγωγικότητα της εργασίας (που εξαρτάται σήμερα από το επίπεδο κατάρτισης) και η δυνατότητα χρησιμοποίησης σύγχρονων τεχνολογιών και ομοιογενοποίησης των μεθόδων παραγωγής και προϊόντων. Χώρες που συνδυάζουν εργατικό δυναμικό με υψηλή κατάρτιση και αμοιβές χαμηλότερες σε σχέση με εκείνες των χωρών της Τριάδας έχουν μεγάλο βαθμό ελκυστικότητας για ΑΔΕ (ελεύθερες ζώνες στην Κίνα, την Ινδία, τη Μαλαισία κ.ά.).

2.2.3. Η σφαιρική στρατηγική

Η στρατηγική αυτή θα επικρατήσει τα είκοσι προσεχή χρόνια. Συνδυάζει το πλεονέκτημα των δύο πρώτων στρατηγικών, δηλαδή μεγάλες αγορές και χαμηλό κόστος παραγωγής. Αυτό προϋποθέτει διαφοροποιημένο οικονομικό χώρο, όπως, για παράδειγμα, ένα χώρο περιφερειακής οργάνωσης όπου το κόστος παραγωγής διαφοροποιείται (π.χ. Ιρλανδία, Πορτογαλία στην ΕΕ, Μεξικό στη Ζώνη Βόρειας Αμερικής) και όπου υπάρχει ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων, εργατικού δυναμικού, προϊόντων, εγκατάστασης κ.ά. (Michalet, 2002).

2.2.4. Η ολιγοπωλιακή στρατηγική

Στην περίπτωση αυτή, κάθε πολυεθνική επιχείρηση αποφασίζει με βάση την αντίδραση των ανταγωνιστών της. Η θεωρία των παιγνίων υποκαθιστά την παραδοσιακή οικονομική ανάλυση (προσφορά, ζήτηση, τιμή). Η τιμή δεν καθορίζεται από ένα μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων, αλλά από ένα μικρό αριθμό επιχειρήσεων, ως αποτέλεσμα του συσχετισμού δύναμης μεταξύ των ολιγοπωλιακών επιχειρήσεων, δηλαδή του καταμερισμού της αγοράς.

Ο «μιμητισμός» κυριαρχεί στην περίπτωση αυτή, δηλαδή, εάν μια μεγάλη επιχείρηση, που θεωρείται ηγέτης (leader) στην ε-

σωτερική αγορά, πολυεθνικοποιηθεί, τότε ακολουθούν και οι ανταγωνίστριες εταιρείες, προκειμένου να διατηρήσουν το μερίδιο αγοράς τους και για να αποφύγουν τους φραγμούς στην αγορά μετεγκατάστασης. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε πλεονασματικές παραγωγές (π.χ. αυτοκινητοβιομηχανία στη Βραζιλία).

Επειδή, στην περίπτωση της ολιγοπωλιακής αγοράς, οι επιχειρήσεις δύσκολα μπορούν να βελτιώσουν τη θέση τους με αύξηση του μεριδίου αγοράς (μέσω της μείωσης της τιμής ή της ανάπτυξης νέων προϊόντων), εφόσον οι ανταγωνίστριες εταιρείες θα ακολουθήσουν τις ίδιες πολιτικές για τη διατήρηση του μεριδίου αγοράς τους, τότε η πολυεθνικοποίηση προσφέρεται για τη διεύρυνση του μεριδίου αγοράς.

Η πολυεθνικοποίηση αποτελεί απάντηση-αποτροπή στην επίθεση ανταγωνιστριών επιχειρήσεων στην ίδια την αγορά μιας εθνικής επιχείρησης. Έτσι εξηγούνται οι διασταυρωμένες ΑΔΕ αμερικανικών επιχειρήσεων στην ΕΕ και της ΕΕ στην Αμερική, όπου υπάρχει κορεσμός αγορών. Η μετεγκατάσταση γίνεται επίσης και σε γειτονικές χώρες, αρκεί να υπάρχει ζώνη ελεύθερων συναλλαγών.

Η αλληλεξάρτηση των κινητήριων δυνάμεων της παγκοσμιοποίησης στην περίπτωση της πολυεθνικοποίησης εμφανίζει την εξής μορφή: η χρηματική σφαίρα χρησιμοποιείται για τη χρηματοδότηση των ΑΔΕ και την πολυεθνικοποίηση των επιχειρήσεων· το διεθνές εμπόριο διαμορφώνεται όλο και περισσότερο από τις πολυεθνικές επιχειρήσεις, κυρίως μέσα από την ανάπτυξη των ενδοεπιχειρησιακών συναλλαγών τους, ως αποτέλεσμα της «εσωτερίκευσης» της παραγωγικής και οργανωτικής λειτουργίας των πολυεθνικών, που οδηγεί σε νέο καταμερισμό εργασίας.

Η «εσωτερίκευση» της λειτουργικής δομής των πολυεθνικών στηρίζεται στη λογική της ελαχιστοποίησης του κόστους των συ-

ναλλαγών (π.χ. μεγάλες προθεσμίες στην πληρωμή λογαριασμών ή κακή ποιότητα προϊόντων, μεγάλες προθεσμίες παράδοσης προϊόντων, μεταβολές τιμών), λόγω ατελούς λειτουργίας των αγορών, και στην «ασύμμετρη» πληροφόρηση των καταναλωτών ή/και στο μεγάλο κόστος των μεταφορών, στις καθυστερήσεις, στη διαφορά πολιτισμών, στους διαφορετικούς οικονομικούς κύκλους μεταξύ χωρών, στα διαφορετικά νομίσματα κ.ά.

Πρώτος ο R. Coase (1937) πρότεινε, για να ελαχιστοποιηθεί το κόστος των συναλλαγών, να «εσωτερικευτεί» η διαδικασία λειτουργίας των επιχειρήσεων, δηλαδή να δημιουργηθεί μια εσωτερική αγορά για την επιχείρηση, που θα ενσωματώσει το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό προμηθευτών, σε εθνική και πολυεθνική βάση, εξαγοράζοντας ή δημιουργώντας άλλες επιχειρήσεις ή θυγατρικές εταιρείες αντίστοιχα.

Η πολυεθνικοποίηση ερμηνεύεται λοιπόν ως η επιθυμία των managers να μειώσουν στο ελάχιστο την αβεβαιότητα που επικρατεί στη λειτουργία των διεθνών αγορών, με την κατάλληλη οργάνωση της επιχείρησης σε παγκόσμια βάση, ώστε να συντονίζονται ευέλικτα οι δραστηριότητες εκατοντάδων θυγατρικών σε διάφορα μέρη της Γης, κάτω από διαφορετικές συνθήκες.

Υπάρχουν διάφορα μοντέλα οργάνωσης που χρησιμοποιούν οι πολυεθνικές:

- Το πολυδιάστατο μοντέλο, που επικρατεί σήμερα, αλλά βρίσκεται σε κάμψη. Η διαχείριση των θυγατρικών στο εξωτερικό γίνεται από μια νέα διεύθυνση (διεθνή) της μητρικής, η οποία χρησιμοποιεί τις υπηρεσίες και των άλλων διευθύνσεων της μητρικής. Το μοντέλο είναι ιεραρχικό, δηλαδή τα περιθώρια ελιγμών των managers είναι περιορισμένα και πρέπει να υπακούουν στη μητρική εταιρεία, τουλάχιστον όσον αφορά τα σημαντικά θέματα (δηλαδή στόχους, δρα-

στηριότητες, αγορές, τεχνικές παραγωγής, προσλήψεις, αμοιβές κ.λπ.). Οι συγκρούσεις συμφερόντων πολλαπλασιάζονται στα πλαίσια του μοντέλου αυτού (π.χ. αποτροπή επέκτασης των θυγατρικών, γραφειοκρατία κ.ά.). Αλλά και η διεθνής διεύθυνση επιχειρεί να αποκτήσει αυτοδυναμία στους κόλπους της μητρικής εταιρείας. Η απειλή διάλυσης της πολυεθνικής οδηγεί στην υιοθέτηση του «σφαιρικού μοντέλου».

- Με το σφαιρικό μοντέλο καταργείται η διεθνής διεύθυνση της μητρικής και περιορίζεται ο ρόλος των άλλων διευθύνσεων. Το μοντέλο αυτό στηρίζεται σε περιφερειακές διαρθρώσεις (Ευρώπη, ΗΠΑ, Αφρική κ.ά.), ανάλογα με τη γεωγραφική επιφάνεια της πολυεθνικής, ή σε διευθύνσεις προϊόντων, στην περίπτωση που η διαφοροποίηση προϊόντων της επιχείρησης παίζει μεγαλύτερο ρόλο από τη γεωγραφική της λειτουργία, ή ακόμα σε διασταυρούμενες διευθύνσεις που συνδυάζουν περιφερειακή δομή και εξειδίκευση προϊόντων. Στα πλαίσια της δομής αυτής, η μητρική διατηρεί και ενισχύει το ρόλο της σε θέματα στρατηγικής, προγραμματισμού, Ε&Α και χρηματοδότησης, αλλά σε σφαιρική βάση και όχι τόσο στο επίπεδο των θυγατρικών. Η αγορά της μητρικής ενσωματώνεται σε μια γενικότερη περιφερειακή αγορά, όπως και εκείνες των θυγατρικών. Έτσι «αποεθνικοποιείται» η επιχείρηση, προς όφελος μιας παγκόσμιας επιχείρησης (Michalet, 2002).

Η αλληλεξάρτηση των τριών κινητήριων δυνάμεων της παγκοσμιοποίησης αυξάνεται λόγω της νέας αυτής δομής των πολυεθνικοποιημένων επιχειρήσεων.

Η χρηματική σφαίρα καθίσταται αναπόσπαστο μέρος της κινητικότητας των παραγωγικών δραστηριοτήτων (ιδιαίτερα όσον αφορά τις μακροπρόθεσμες ροές κεφαλαίων ή το cash flow των

μητρικών που χρηματοδοτούν τις μετεγκαταστάσεις (π.χ. οι αμερικανικές ΑΔΕ χρηματοδοτούν τουλάχιστον το 20% των συνολικών επενδύσεων που πραγματοποιούν οι αμερικανικές πολυεθνικές στο εξωτερικό). Η αυτοχρηματοδότηση των θυγατρικών είναι ένας άλλος τρόπος επένδυσης (π.χ. δάνεια, ομόλογα, μετοχές κ.ά.).

Αλλά ταυτόχρονα ενισχύεται και η εμπορική σφαίρα. Πέρα από τις εξαγωγές που πραγματοποιούν οι πολυεθνικές στην πρώτη και δεύτερη φάση πολυεθνικοποίησης, η ανάπτυξη των ενδοεπιχειρησιακών συναλλαγών τους αποτελεί σήμερα μια άνευ προηγουμένου κινητήρια δύναμη του διεθνούς εμπορίου (οι συναλλαγές αυτές είναι μεγαλύτερες από τις εξαγωγές που πραγματοποιούν οι πολυεθνικές από την εθνική τους βάση, κάτι που εξηγεί το εμπορικό έλλειμμα των ΗΠΑ. Αν συνυπολογίσουμε στις εξαγωγές των ΗΠΑ και τις πωλήσεις των θυγατρικών τους στο εξωτερικό, τότε οι ΗΠΑ έχουν εμπορικό πλεόνασμα).

Έτσι αλλάζει η φύση των διεθνών συναλλαγών. Το 40% του παγκόσμιου εμπορίου αποτελείται από ενδοεπιχειρησιακές συναλλαγές, ενώ οι τιμές των συναλλαγών αυτών καθορίζονται ενδοεπιχειρησιακά (τιμές μεταβίβασης) και όχι με βάση το μέσο κόστος συν ένα περιθώριο κέρδους. Μια θυγατρική αναλαμβάνει τη συναρμολόγηση των ενδιάμεσων προϊόντων, που εξαγονται στη συνέχεια ως προϊόντα ή εξοπλισμός. Έτσι διασπάται ο γεωγραφικός χώρος με βάση την εξειδίκευση των θυγατρικών (M. Porter, 1990).

Οι οργανωτικές δομές παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανταγωνιστικότητα των πολυεθνικών. Η οργάνωση δε στηρίζεται μόνο στην παραγωγικότητα της εργασίας, αλλά στη σύνθεση της παραγωγικότητας διαφόρων συντελεστών παραγωγής (κεφάλαια, τεχνολογία, γη) σε παγκόσμια κλίμακα. Έτσι, η εξειδίκευση των χωρών εξαρτάται περισσότερο από τη στρατηγική των πολυεθνικών, δηλαδή ο βαθμός ελκυστικότητας μιας χώρας για ΑΔΕ

προσδιορίζεται από το κατά πόσο μια μετεγκατάσταση θα αυξήσει την ανταγωνιστικότητα μιας πολυεθνικής και τη διεύρυνση του μεριδίου αγοράς της. (Τα απόλυτα συγκριτικά πλεονεκτήματα του Α. Smith φαίνεται να εξηγούν τη στρατηγική αυτή των πολυεθνικών επιχειρήσεων, δηλαδή όσων αφορά την επιλογή των χωρών μετεγκατάστασης.)

2.2.5. Η σχέση κρατών και πολυεθνικών

Με την ανάπτυξη των πολυεθνικών εξασθενίζει ο ρυθμιστικός ρόλος των κρατών. Τα κράτη που διατηρούσαν, στα πλαίσια των συμφωνιών του Bretton Woods, τη δυνατότητα ρύθμισης των ΑΔΕ (περιορισμοί στην κίνηση των κεφαλαίων, ανώτατο ποσοστό συμμετοχής ξένων σε εθνικές επιχειρηματικές δραστηριότητες, έλεγχοι στο διευθυντικό προσωπικό, TRIMS – δηλαδή έλεγχος στην απόδοση των ξένων επιχειρήσεων, π.χ. ελάχιστο ποσοστό εξαγωγών, εγχώριας προστιθέμενης αξίας, μεταφορά τεχνολογίας κ.ά., έλεγχοι στην επανεξαγωγή κεφαλαίων και εξαγωγή κερδών) χάνουν τη δυνατότητα ρύθμισης των ΑΔΕ.

Τη δεκαετία του '60 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80, υπήρχαν σημαντικές δυνατότητες ρύθμισης των ΑΔΕ. Αλλά, παρά τα εμπόδια αυτά, οι πολυεθνικές πολλαπλασιάστηκαν, προκειμένου να διευρύνουν τα μερίδια αγοράς τους.

Οστόσο, ορισμένες χώρες, προκειμένου να επιταχύνουν την εκβιομηχάνισή τους, προχώρησαν στη δημιουργία ελεύθερων ζωνών, με την προϋπόθεση ότι οι πολυεθνικές θα ενθαρρύνουν τις εξαγωγές τους (πάνω από το 80% της παραγωγής τους), και παραχώρησαν κίνητρα (κατάργηση εισαγωγικών δασμών, μειωμένη φορολογία κερδών, μη εφαρμογή εργατικής νομοθεσίας κ.ά.) στις πολυεθνικές αυτές.

Οι χώρες προέλευσης των πολυεθνικών στήριξαν την πολυεθνικοποίηση των επιχειρήσεών τους (προώθηση εθνικών leaders

σε παγκόσμια κλίμακα). Πολλές φορές, στην πορεία αυτή, καταστρατήγησαν βασικούς δημοκρατικούς κανόνες, ιδιαίτερα σε αναπτυσσόμενες χώρες (π.χ. Χιλή).

Μετά το 1971, καταργείται το ρυθμιστικό πλαίσιο του Bretton Woods (σταθερές ισοτιμίες, κανόνας χρυσού-δολαρίου, 35 δολάρια η ουγκιά χρυσού, έλεγχος στην κίνηση κεφαλαίων από εθνικές κυβερνήσεις, χρηματοδότηση από το ΔΝΤ σε περίοδο κρίσης ισοζυγίου πληρωμών), λόγω της αδυναμίας της Fed να καλύψει με τα αποθέματα χρυσού της (20 δισεκατομμύρια δολάρια) την ποσότητα δολαρίων που κυκλοφορούσε στον κόσμο (80 δισεκατομμύρια) και την πίεση των Ευρωπαίων να ανταλλάξουν δολάρια με χρυσό, ως αποτέλεσμα του ελλειμματικού εμπορικού ισοζυγίου των ΗΠΑ. Έτσι, οι αγορές κεφαλαίων άρχισαν να ρυθμίζουν τις ισοτιμίες, ενώ η πλήρης απελευθέρωση της κίνησης των κεφαλαίων άρχισε σταδιακά από το 1980.

Τα ευρωδολάρια και τα πετροδολάρια είναι καταθέσεις σε δολάρια εκτός ΗΠΑ. Αρχικά χρησιμοποιήθηκαν διαθέσιμα της ρωσικής τράπεζας Narodny Bank, που δάνειζε ευρωπαϊκές τράπεζες για τη χρηματοδότηση αμερικανικών πολυεθνικών επιχειρήσεων που αντιμετώπιζαν πρόβλημα ρευστότητας, λόγω απαγόρευσης εξαγωγής κεφαλαίων από τις ΗΠΑ, ως αποτέλεσμα του πολέμου στο Βιετνάμ και του ελλείμματος στο αμερικανικό εμπορικό ισοζύγιο. Έτσι γεννήθηκε η παραπάνω off-shore τράπεζα. Μετά την αύξηση της τιμής του πετρελαίου, το 1973 και το 1979, δημιουργήθηκε η αγορά πετροδολαρίων. Η ανακύκλωση των δολαρίων αυτών έγινε με αύξηση της χρηματοδότησης των αναπτυσσόμενων χωρών, λόγω της χαμηλής ζήτησης στις αναπτυγμένες χώρες, ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης και της αποτυχίας των κείνσιανών πολιτικών, που εφαρμόστηκαν στις χώρες αυτές. Η στρατηγική αυτή οδήγησε στην κρίση του χρέους των αναπτυσσόμενων χωρών στα μέσα του 1980. Από την εποχή ε-

κείνη άρχισε η αποσύνδεση της χρηματικής από την πραγματική σφαίρα της οικονομίας και η νέα φάση της οικονομικής παγκοσμιοποίησης.

2.3. Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

Ο θρίαμβος της παγκοσμιοποίησης, μετά τα μέσα της δεκαετίας του '80, συμπίπτει με μια νέα φάση του νεοφιλελευθερισμού. Οι αγορές καθιερώνονται ως ρυθμιστικοί παράγοντες και αντικαθιστούν το ρυθμιστικό διακυβερνητικό ρόλο όπως καθιερώθηκε στο Bretton Woods.

Η κίνηση των κεφαλαίων, σε συνδυασμό με τις σύγχρονες τεχνολογίες της πληροφόρησης και των επικοινωνιών, αποκτά κυρίαρχο ρόλο στη φάση αυτή της παγκοσμιοποίησης. Η επιδίωξη της χρηματικής αποδοτικότητας (κερδοφορίας) και η άνευ προηγουμένου κινητικότητα των κεφαλαίων χαρακτηρίζει τη φάση αυτή.

Τα εργαλεία της αναμόρφωσης αυτής του καπιταλιστικού συστήματος είναι η διαδικασία της απορρύθμισης* (απελευθέρωσης).

* Ο όρος «ρύθμιση» (regulation) σημαίνει:

- στα αγγλικά (reglementation=regulation), δηλαδή σύνολο διοικητικών κανόνων και νόμων που ρυθμίζουν την αγορά,
- στα γαλλικά, τους μηχανισμούς αναπαραγωγής ενός συγκεκριμένου μακροοικονομικού μοντέλου.

[Για παράδειγμα, στα πλαίσια του μοντέλου της ένδοξης τριακονταετίας (1945-1975), η ρύθμιση στηρίχτηκε σε ένα μείγμα παρεμβατισμού (κείμεσιανισμός), αναδιανομής του εισοδήματος (κράτος πρόνοιας), αύξησης μισθών, ΑΕΠ, επενδύσεων και στην αποδοχή ενός επιπέδου πληθωρισμού].

Η απορρύθμιση είναι όρος που χαρακτηρίζει την περίοδο (1990-2000) και αναφέρεται στην εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πολιτικών, δηλαδή στην απελευθέρωση αγορών, που οδηγούν σε πιέσεις για επαναρρύθμιση της αγοράς (έλεγχος μονοπωλίων κ.ά.).

Πώς όμως οδηγήθηκε η παγκόσμια οικονομία στη νέα αυτή φάση;

Η μακροχρόνια μείωση της παραγωγικότητας των οικονομιών των αναπτυγμένων χωρών, που άρχισε από τα μέσα της δεκαετίας του '60, κυρίως στις ΗΠΑ, μετά δηλαδή την κόπωση του «φορντιανού» μοντέλου ανάπτυξης, δημιούργησε το στασιμοληθωρισμό (στασιμότητα της οικονομίας και του πληθωρισμού ταυτόχρονα).

Έτσι, ο καταμερισμός της προστιθέμενης αξίας μεταξύ εργασίας και κεφαλαίου που ίσχυε μέχρι τότε άρχισε να λειτουργεί σε βάρος των κερδών, πράγμα που αποθάρρυνε τις επενδύσεις και περιόριζε την κερδοφορία.

Η γενική θεωρία του Keynes (ενίσχυση της κατανάλωσης) δεν μπορούσε πλέον να χρησιμοποιηθεί από καθεμιά χώρα μεμονωμένα χωρίς να διαταραχτούν οι μακροοικονομικές της ισορροπίες, λόγω της αλληλεξάρτησης που δημιούργησε η διεθνοποίηση και η πολυεθνικοποίηση.

Οι πετρελαϊκές κρίσεις επιτάχυναν τη μετάβαση στη νέα φάση.

Την ίδια περίοδο δημιουργείται μια σοβαρή κρίση εξωτερικού χρέους στις αναπτυσσόμενες χώρες, που αδυνατούν να το αποπληρώσουν, λόγω της θεαματικής αύξησης των επιτοκίων (είχαν δανειστεί πετροδολάρια όταν ίσχυαν χαμηλά επιτόκια), της ενίσχυσης της ισοτιμίας του δολαρίου (με βάση το οποίο τιμολογούνται οι διεθνείς συναλλαγές) και της διατήρησης σε υψηλά επίπεδα της τιμής του πετρελαίου.

Η αλλαγή κυβερνητικής φρουράς στις ΗΠΑ και στο Ηνωμένο Βασίλειο διευκολύνει την εφαρμογή νεοφιλελεύθερων προγραμμάτων (απελευθέρωση αγορών, αποκλεισμό κάθε κείνσιανού μέτρου και αντεργατικών μέτρων).

Ωστόσο, στην περίπτωση των ΗΠΑ, η απελευθέρωση των αγορών και ο περιορισμός του κράτους πρόνοιας συνοδεύτηκε α-